

Key words: music and instrumental training, the method of artistic and pedagogical analysis, development of creative thinking.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2012 р.

Прийнято до друку 27.04.2012 р.

УДК 378.011-051:78

О. Д. Чурікова-Кушнір

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЇ «ХОРМЕЙСТЕР»

Питання історичного розвитку професії хормейстер набуває особливого значення в контексті сучасного розвитку національної музичної культури, і хорової зокрема. Ця професія дуже давня і початок її ставлення посідає з давніх часів, коли зароджувався церковний спів.

Проблеми вивчення історії ставлення професії хормейстер хвилювала багатьох мистецтвознавців і науковців, а тому неодноразово ставали предметом наукових досліджень.

Складність цієї професії, з різних точок зору, розглядали Н. Герасимова-Персидська, Т. Гусарчук, Л. Корній, О. Шевчук, Ю. Ясиновського та ін. Останнім часом все більш пильну увагу науковців стали залучати регіональні особливості розвитку професії хормейстер, що окреслені в дисертаційних дослідженнях Л. Дорохіної, Р. Дудік, Л. Ханік. Однак, ця проблема дуже актуальна для сьогодення і набуває особливого змісту і потребує спеціальних досліджень.

Мета статті - розглянути початковий етап становлення професії хормейстер та окреслити шляхи розвитку цього феномену.

Як свідчать історичні факти, початок професійного хорового співу відноситься до епохи розквіту Київської Русі. Основою його був знаменний спів, який мав діатонічну мелодію, засновану на поступенному русі в межах кварта або квінти, який виконували тільки чоловіки.

Особливої значущості набуває вивчення знаменного співу, що існував і розвивається протягом майже семисотлітнього історичного періоду, пов'язано з труднощами розшифровки. Епічний, величний склад, мобільність, універсальність, зручності графічного запису сприяли тому, що знаменний розспів став основою музичної культури російського Середньовіччя. Впродовж семи століть розвитку він зазнав еволюцію, деякі його види змінилися, інші залишалися незмінними.

Справа в тому, що знаки, які використовувалися в той період для фіксації співочої інтонації, не вказували точну висоту і протяжність звуків, а фіксували лише загальну їх спрямованість. Мотиви запам'ятовувалися напам'ять. І навіть найдосвідченіші распевщики

в силу недосконалої системи запису вносили в них частку свого індивідуального розуміння (відчуття) законів співу по крюкам. Багато чого залежало від распевщіка хору, який повинен був володіти відчуттям власного голосу. Він заспівував зазвичай кілька перших слів, відразу визначаючи висоту, темп, характер твору.

Не дійшло до нашого часу матеріалів про особливості хормейстерської професії, а саме: якими методами, прийомами користувалися хормейстери з освоєння інтонаційного матеріалу щодо звукоутворення, дихання, вимови слів, досягнення унісону, манери співу і т.д. - все те, що становить інтерес до хорознавчої науки.

Отже, з X століття на території Київської Русі починають діяти перші співочі школи та професійні хорові колективи. Це Візантійський хор, привезений до Києва князем Володимиром і співоча школа, організована при Десятинній церкві для підготовки півчих та доместиків. Доместиками називалися у Візантії і на Русі майстри співу, які поєднували обов'язки співака соліста, диригента хору і вчителя співу.

Візантійські доместики найчастіше були і укладачами нових пісень, тобто виконували функцію композиторів (мелургів), рідше - поетів (гімнографів). Співочі школи існували при церквах, храмах, монастирях. Храмові хори були не тільки виконавськими колективами, а й співочими школами, де виховувалися церковні співаки.

Історики без тіні сумніву стверджують, що первісною опорою хорової культури стали запрошені з-за кордону музиканти-професіонали, «носії» традиції візантійського богослужбового співу. Ці перші покоління фахівців в області церковного співу були здатні виконувати всі необхідні завдання, покладені на них практикою богослужіння.

Так, в умовах дефіциту хорових фахівців, необхідних для адекватного здійснення розвинутого церковного ритуалу візантійського православ'я від кожного із запрошених у Київське служіння професіонала потрібна максимальна мобілізація всіх їх здібностей. Саме найважливішим, їх, завданням у Київській Русі було викладання. Ця діяльність керівників церковних хорів склала найважливішу передумову подальшого історичного розвитку професії хормейстер.

Саме, наші далекі предки добре усвідомлювали велику виховну силу хорового співу і засновували не тільки церковні, але й світські навчально-співочі школи. Одним з найперших державних установ внецерковної хорової освіти була спеціальна жіноча школа в Києві [2, с. 13].

З історії хорознавства відомо, що самому ранньому етапу розвитку професії хормейстер відповідає тип музиканта, умовно визначений як доместик, який поєднував у своїй діяльності кілька обов'язкових функцій і властивостей. Він повинен був співати в монастирському або придворному хорі і мати хороші вокальні здібності та вміння. Найважливішою функцією доместика було управління

процесом співу. У зв'язку з цим, його готовність включала в себе навички читання музичного пісьма, навички хейрономії, вміння давати правильну звуковисотну настройку, виправляти звучання, координувати його з співом хористів. Доместик був зобов'язаний навчати півчих, а також дітей і юнацтво навичкам співу, а також засадам музичної грамоти. Педагогічний труд доместика далеко виходив за рамки розучування пісень зі своїми підопічними. Можна говорити про широку виховну функцію музиканта. Це вимагало від доместика розвинених педагогічних здібностей. Доместикам довірялася відповідальна справа адаптувати нові тексти до відомих наспівів, здійснення редагування співочих рукописів. Ця композиторська діяльність розвивала здібності і вміння хорового аранжування.

Так, глибокий фундамент для розвитку хормейстерського професіоналізму створила культурна політика Київської Русі. Високий рівень хорової культури визначався не просто відмінною здатністю і любов'ю українців до колективного співу. Найважливіше те, що саме хорове музикування усвідомлювалося як громадська, всенародна цінність. Безпосередня суспільна користь цього виду мистецтва була в тому, що воно служило могутнім засобом виховання і єднання народу, засобом захисту православної віри, засобом руху до політичної та культурної незалежності.

Показником процвітання хорової культури стала і незвично висока музична грамотність самих широких кіл населення, захоплювали багатьох іноземців і була передумовою величезного впливу українських музикантів-професіоналів на розвиток музики в Україні.

Основою масової освіти були «братські школи», які були абсолютно новим, для історії країни, типом навчального та просвітницького закладу. Ці школи організовувалися не на підставі наказів правителів, а були справді общинною справою нації. Найважливіша роль у братських школах відводилася вокальному класу. Заняття в цих класах були поставлені на професійній основі. Їх проводили найбільш грамотні для того часу фахівці – керівники церковних чи монастирських хорів. В братських школах діти вивчали не тільки великий масив старовинних одноголосних співів, але й освоювали мистецтво багатоголосого партесного співу, який вимагав не тільки вокально-слухових здібностей, але й великих теоретичних знань і умінь. Особливо складним було вміння читати нотні знаки і користуватися музичною нотацією.

Як відмічав В. Іванов: «У вокальному навчанні, заснованому на опануванні ірмологічної грамоти і київської квадратної нотації, мелодичним матеріалом був межигірський розспів. Розроблений монастирськими уставниками і кращими крилосними півчими, він становив міцний інтонаційний фундамент для літургійних творів. До нашого часу збереглися окремі нотні книги такого змісту» [1, с. 28].

Як розглядає Ю. Ясиновський, «музичне мистецтво в Україні помітно професіоналізується: «На зміну середньовічному співаковіченця приходять творчоактивний громадянин-музикант» [4, с.7-8]. Братства як світські культурно-освітні організації беруть на себе головну турботу про розвиток хорової музики свого часу, бо їх хвилюють питання художньої майстерності, професіоналізму співочого мистецтва та його впливу на слухачів.

Відзначимо, що другий етап у розвитку хорової культури зумовив дещо інший комплекс професійних функцій і відповідних якостей професійної готовності майстра хорової музики. Цей новий тип розвитку професії хормейстер (регент), який залишався все ще міцно пов'язаний з церковною півчою традицією. Головна відмінність професійної діяльності регента полягала в тому, що він не зобов'язаний був володіти чудовими вокальними даними і навичками віртуозного володіння голосом та не повинен був виконувати функції соліста. Регент не займався композицією і аранжуванням наспівів. Його основним обов'язком стає підготовка і здійснення високоякісного виконання хором церковних творів. Регент повинен був вміти вільно співати хорові партії з листа, уявляти собі звучання акордів і поліфонічного сплетення голосів, а також володіти новою системою нотного запису. Завдання регента була ще складніше, ніж завдання співаків хору. Він повинен був, по-перше, без будь-якої зовнішньої «підтримки», психічного стимулювання здійснювати зазначені когнітивні дії - формувати і довільно міняти емоційну домінанту. По-друге, він повинен був підказати або вселити відповідні зміни емоційного модусу хористам. Це завдання сприяло появі в арсеналі хормейстерів-професіоналів засобів експресивного жестікуляційного та мімічного управління хором. Наступний елемент регентського вміння визначається новою проблемою хорового звучання. При монодійному співі найважливішою проблемою диригента була ритмічна стрункість звучання. При багатоголосі до цього завдання додається турбота про дотримання звуковисотного строю. Без цієї умови партесний спів втрачає свою цінність та злагодженість.

Отже нова музика вимагала не тільки розвитку спеціальних слухових здібностей, але й формування більш розвинених прийомів управління хором. Одним з найбільш значних чинників поновлення професії хормейстер є партесний концерт. «Партесний спів значною мірою впливав на розвиток диригентського мистецтва в Росії того історичного періоду. Якщо виконання перших зразків партесного двох-трьохголосного співу визначалось найпростішими засобами диригування, то виконання 12 або 16 голосного розвиненого партесного концерту вимагало від керівника хором не лише довершеної мануальної техніки, а й збагаченої емоційно-чуттєвої сфери, сталих професійних навичок в організації творчо-виконавчого процесу» [3, с. 204].

Таким чином, питання, які пов'язані з професією хормейстер, у багатьох наукових дослідженнях розглядаються, як особливе і нове

явище в музиці. Ми розглянули початковий етап зародження даної професії, про те, як формувалася керівник хору, якими були його функції, як вони змінювалися у зв'язку з розвитком хорового мистецтва, які дуже приблизні, розрізнені і дуже невизначені. Історичний аналіз дав можливість частково розглянути процес у вигляді хронологічно упорядкованого ряду первинних типів професії хормейстер.

Список використаної літератури

1. Іванов В. Ф. Співацька освіта в Україні у XVIII ст. – К. : Музична Україна, 1977. – 289 с. **2. Локшин Д. Л.** Хоровое пение в русской дореволюционной и советской школе. – М. : Музгиз, 1957. – 295 с. **3. Макаренко Г. Г.** Вплив української культури на розвиток диригентського мистецтва Росії XVII-XVIII століть // Сучасні проблеми методичного аспекту освіти та мистецтвознавства. Зб. наук. праць. – К.: Науковий світ, 2002. – С. 202-210. **4. Ясиновский Ю. П.** Становление музыкального профессионализма на Украине в XVI-XVII веках : автореф. дис... канд. иск-я. – К., 1978. – 24 с.

Чурикова-Кушнір О. Д. Початковий етап становлення професії «Хормейстер»

У статті розглядається початковий етап становлення професії хормейстер, про те, як формувалася керівник хору, якими були його функції, як вони змінювалися у зв'язку з розвитком хорового мистецтва. Розглядається феномен розвитку професії хормейстер, який набуває особливого значення в контексті сучасного розвитку національної музичної культури, і хорової зокрема. Головна увага приділяється особистісним властивостям хормейстера та функціям його діяльності. Визначено, що самому ранньому етапу розвитку професії хормейстер відповідає тип музиканта, умовно визначений як domestik, який поєднував у своїй діяльності кілька обов'язкових функцій і властивостей.

Ключові слова: професія хормейстер, domestik, регент, керівник хору.

Чурикова-Кушнір О. Д. Начальный этап становления профессии «Хормейстер»

В статье рассматривается начальный этап становления профессии хормейстер, о том, как формировался руководитель хора, какими были его функции, как они менялись в связи с развитием хорового искусства. Рассматривается феномен развития профессии хормейстер, который приобретает особое значение в контексте современного развития национальной музыкальной культуры, и хоровой в частности. Главное внимание уделяется личностным качествам хормейстера и функциям его деятельности. Определено, что самом раннем этапа развития профессии

хормейстер соответствует тип музыканта, условно обозначенный как доместик, который объединял в своей деятельности несколько обязательных функций и свойств.

Ключевые слова: профессия хормейстер, доместик, регент, руководитель хора.

Churikova-Kushnir O. The initial stage of becoming professional «Choirmaster»

The article deals with the initial phase of development of the professionchoirmaster, about how the head of the choir was formed, what were his functions as they changed with the development of choral art. The phenomenon of development of the profession Chorus, which is of particular importance in the context of the modern development of the national musical culture, and the choir in particular. The emphasis is on personal qualities and functions of choirmaster of its activities. It was determined that a very early stage of development corresponds to the type of profession Chorus musician, symbols as Domestica, which is united in its activities more required functions and properties.

Key words: occupation choirmaster, Domestic, Regent, head of the choir.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2012 р.

Прийнято до друку 27.04.2012 р.

УДК 371.13.78

В. В. Юнда

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОЇ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ
НА УРОЦІ ДИРИГУВАННЯ**

Зміст реформи професійної школи, входження у Болонський процес, на одне з перших місць висуває проблеми досконалості методів навчання та виховання, подальшого підвищення творчої активності студентів, розвитку в них активного самостійного мислення.

Навчальний процес у ВНЗ у великій мірі набуває характеру самостійної роботи студентів, який організовується і керується викладачем на основі нових методів та засобів навчання.

Мета даної статті – виявити форми і методи роботи на уроках диригування, які сприяють розвитку самостійної, пізнавальної діяльності студента.